

زنان و فرهنگ مکتوب

○ حسین حسینی تثار

○ نقش زنان ایرانی در تولید کتاب از سال ۱۳۵۸ تا

۱۳۷۷ (پایان نامه کارشناسی ارشد)

○ پژوهشگر: فرزانه پارسا

○ استاد راهنما: دکتر عباس حری

○ دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۷۹

شامل کتابهای منتشر شده در ایران در سالهای ۱۳۵۸-۱۳۷۷ است. اطلاعات موردنیاز با مراجعه به کارنامه نشر (۱۳۵۸-۱۳۷۷)، خانه کتاب و پایگاه اطلاعاتی کتابشناسی ملی گردآوری شده است.

نتایج حاصله

نتایج حاصله از پژوهش، در جداول متفاوت بررسی و تجزیه و تحلیل شده است که در ذیل به صورت مختصر به آنها اشاره می‌شود:

۱. کتاب‌های تولید شده توسط زنان و مردان ایرانی

تعداد کتاب‌های تولید شده توسط زنان و مردان طی سالهای ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ حدود ۱۴۷۴۹۱ عنوان برآورد شده است. تعداد کتاب‌های منتشر شده توسط زنان طی سالهای مورد مطالعه سیر صعودی داشته است. به طوری که از ۶۰ عنوان کتاب در سال ۱۳۵۸ به ۲۹۸۵ عنوان در سال ۱۳۷۷ رسیده است.

رشد میزان چاپ کتاب‌های زنان به کندی صورت گرفته و تنها در سال ۱۳۶۸ و سال ۱۳۷۵ جهش دیده می‌شود. به طوری که در سال ۱۳۶۸ از ۳۸۲ عنوان به ۷۷۶ عنوان و در سال ۱۳۷۵ از ۱۵۳۶

هدف این پژوهش بررسی نقش زنان ایرانی در تولید کتاب از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ یا به عبارتی مشخص کردن روند تولید اطلاعات از طریق زنان ایرانی از لحاظ تألیف، ترجمه، گردآوری، ویراستاری و تصویرگری کتاب است که علاوه بر آن ماهیت متون از نظر موضوعی نیز مورد توجه قرار گرفته است.

سؤال‌های اساسی که این پژوهش به دنبال پاسخگویی آنهاست عبارت است از:

۱. کتاب‌های تولید شده توسط زنان در فاصله زمانی ۱۳۵۸-۱۳۷۷ به چه میزان است؟
  ۲. بیشترین تولیدات در چه حوزه‌های موضوعی قرار دارند؟
  ۳. تعداد زنان تولیدکننده کتاب در این دوران چقدر است؟
  ۴. وضعیت زنان به تفکیک نقش آنان در تألیف، ترجمه، ویراستاری، گردآوری و تصویرگری کتابها چگونه است؟
  ۵. وضعیت زنان پدیدآورنده کتاب در موضوعات مختلف طی این سالها چگونه است؟
  ۶. چه تعداد از آثار تولید شده چاپ اول و چه تعداد چاپ مجدد هستند؟
- روش پژوهش توصیفی - پیمایشی است و جامعه آماری آن

ترتیب بیشترین تعداد عناوین مربوط به علوم کاربردی با ۳۱۹۳ عنوان (۱۷/۲۶ درصد)، ادبیات با ۳۱۰۳ عنوان (۱۶/۷۸ درصد)، عنوان اجتماعی با ۱۴۳۶ عنوان (۷/۷۶ درصد)، علوم خالص با ۱۱۹۹ عنوان (۶/۴۸ درصد)، هنر با ۸۸۴ عنوان (۴/۸ درصد)، فلسفه و روانشناسی با ۸۵۴ عنوان (۴/۶۲ درصد)، زبان با ۶۳۰ عنوان (۳/۴ درصد)، تاریخ و جغرافیا با ۶۲۴ عنوان (۳/۳۷ درصد)، کلیات با ۶۰۳ عنوان (۳/۲۶ درصد) کتابهای دینی با ۵۵۱ عنوان (۲/۹۸ درصد) است.

شایان ذکر است که محقق درباره هر یک از موضوعات، اطلاعات و آمار بسیار دقیقی نیز ارائه داده که در این نوشتار، به دلیل طولانی شدن مطلب، از ذکر آنها خودداری شده است.

۳. نقش زنان در تولید کتابها

طی سالهای ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷، ۲۰۴۲۱ نفر از زنان ایرانی اعم از مؤلفان، مترجمان، گردآورندگان، ویراستاران و تصویرگران در تولید کتاب نقش داشته‌اند. از این تعداد مؤلفان با ۸۸۵۱ نفر (۴۳ درصد)، مترجمان با ۷۳۴۸ نفر (۳۶ درصد)، گردآورندگان با ۸۲۱ نفر (۴ درصد)، ویراستاران با ۱۷۷۰ نفر (۹ درصد) و تصویرگران با ۱۶۳۱ نفر

عنوان ۲۰۷۳۳ عنوان رسیده است. از سال ۱۳۵۷ رشد تعداد کتابها با شتاب بیشتری صورت گرفته است.

تعداد کتابهای مردان نیز طی سالهای مورد مطالعه به تناوب رشد کرده و از ۱۸۰۱ عنوان در سال ۱۳۵۸ به ۱۴۲۱۹ عنوان در سال ۱۳۷۷ رسیده است.

در مجموع، تعداد کتابهای مردان حدود ۱۲۸۹۹۶ عنوان (۸۷/۶۴ درصد) و تعداد کتابهای زنان ۱۸۴۹۵ عنوان (۱۲/۵۴ درصد) است. این اختلاف نشان می‌دهد که کتابهای تولید شده توسط مردان در این دوران حدود ۷ برابر تعداد کتابهای تولید شده توسط زنان است.

۲. کتابهای زنان به تفکیک موضوع

تعداد کل کتابهای تولیدشده توسط زنان (۱۸۴۹۵ عنوان) در ۱۱ گروه موضوعی شامل کلیات، فلسفه و روانشناسی، دین، علوم اجتماعی، زبان، علوم خالص، علوم کاربردی، هنر، ادبیات، تاریخ و جغرافیا و کودکان و نوجوانان مورد بررسی قرار گرفته است. کمترین تعداد عناوین منتشر شده مربوط به موضوع دین با ۵۵۱ عنوان (۲/۹۸ درصد) و بیشترین تعداد مربوط به کودکان و نوجوانان با ۵۴۱۸ عنوان (۲۹/۲۹ درصد) است. بعد از کودکان و نوجوانان به

بالاترین درصد کتاب‌های چاپ مجدد متعلق به سال ۱۳۶۶ با ۴۶/۷۲ درصد است و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۵۹ با ۱۰ درصد و سال ۱۳۶۰ با ۱۰/۱۷ درصد است. بیشترین اختلاف بین چاپ اول و مجدد مربوط به سال ۱۳۵۹ و ۱۳۶۰ است. به طوری که کتاب‌های چاپ اول ۹ برابر کتاب‌های چاپ مجدد است.

۷. کتاب‌های زنان برحسب موضوع و نوبت چاپ

در این عرصه نیز کتاب‌های منتشر شده براساس موضوع و نوبت چاپ مورد بررسی قرار گرفته است. در این بخش همین مطلب بس که بیشترین کتاب‌های چاپ اول مربوط به گروه کودکان و نوجوانان با ۲۸۰۲ عنوان و سپس ادبیات با ۲۱۶۶ و علوم کاربردی با ۱۹۳۶ عنوان است.

در کتاب‌های چاپ مجدد، بیشترین کتاب‌های مربوط به گروه کودکان و نوجوانان با ۲۶۱۶ عنوان و سپس علوم کاربردی با ۱۲۵۷ عنوان و ادبیات با ۹۳۷ عنوان کتاب است.

خلاصه یافته‌ها و نتایج به دست آمده پژوهش

۱. از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ حدود ۱۴۷۴۹۱ عنوان کتاب منتشر شده است که در تولید ۱۸۴۹۵ عنوان کتاب زنان نقش (مؤلف، مترجم، گردآورنده، ویراستار و تصویرگر) داشته‌اند.

۲. روند انتشار کتاب‌های زنان در طول سال‌های فوق سیر صعودی داشته است؛ به طوری که از ۶۰ عنوان در سال ۱۳۵۸ به ۲۹۸۵ عنوان در سال ۱۳۷۷ رسیده است.

۳. بیشترین کتاب‌های تولید شده در این دوره توسط زنان در حوزه‌های موضوعی کودکان و نوجوانان (۲۹/۲۹ درصد)، علوم کاربردی (۱۷/۲۶ درصد)، ادبیات (۱۶/۷۸ درصد)، علوم اجتماعی (۷/۷۶ درصد) و علوم خالص (۶/۴۸ درصد) بوده است.

۴. درصد فراوانی کتاب‌های زنان در موضوعات مختلف در سال‌های مورد بررسی همواره گرفتار نوسان بوده است.

۵. ۲۰۴۲۱ نفر از زنان ایرانی در طول سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ در پدیدآوردن کتابها نقش داشته‌اند. این تعداد از ۶۳۵ نفر در سال ۱۳۵۸ به ۳۳۵۸ نفر در سال ۱۳۷۷ رسیده است.

۶. درصد فراوانی نقش زنان پدیدآورنده دچار نوسان است و اگرچه بیشترین سهم مربوط به تألیف است، میزان فعالیت زنان در تألیف و ترجمه تقریباً به هم نزدیک است. تعداد زنان پدیدآورنده در رده موضوعی کودکان و نوجوانان، علوم کاربردی و ادبیات به ترتیب از سایر رده‌ها بیشتر است.

در انتهای اثر محقق پیشنهادهایی برای ارتقای سطح حضور زنان در فعالیت‌های فرهنگی ارائه کرده که در جای خود قابل بررسی و تحقیق است.

(۸ درصد) در تولید کتابها نقش داشته‌اند.

براساس آمار فوق ۴۳ درصد از کتاب‌های تولید شده توسط زنان تألیفی و ۳۶ درصد ترجمه بوده است. پس از آن ویراستاری با ۹ درصد نقش مهم دیگری است که زنان در تولید کتابها برعهده داشته‌اند.

۴. فراوانی نقش پدیدآورنده در کتاب‌های تولید شده زنان در

سالهای مورد بررسی پژوهش

محقق در این بخش با ارائه یک جدول مفصل اطلاعات خاص و مهمی را درخصوص نقش‌های زنان در تولید کتاب طی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ ارائه داده است. در این جدول اطلاعات به تفکیک نقش‌های پدیدآورنده شامل مؤلف، مترجم، گردآورنده، ویراستار و تصویرگر و به تفکیک سال ارائه شده است.

این جدول نشان می‌دهد که تعداد زنان تولیدکننده کتاب در سال ۱۳۵۸ از ۶۳ نفر به ۳۳۵۸ نفر در سال ۱۳۷۷ رسیده است. در واقع، طی بیست سال بعد از انقلاب فعالیت زنان در تولید کتاب حدود پنجاه و سه برابر شده است.

۵. کتاب‌های زنان برحسب نقش پدید آورنده و موضوع

در این بخش کتاب‌های زنان برحسب نوع نقش پدیدآورنده و موضوعات، مورد بررسی قرار گرفته و اطلاعات آن آورده شده است. طبق این اطلاعات از مجموع ۲۰۴۲۱ نفر از زنان ایرانی که در تولید کتاب نقش داشته‌اند، بیشترین آنها (۶۱۹۳ نفر) به تولید کتاب‌های کودکان و نوجوانان پرداخته‌اند. چنانچه مؤلفان و سپس مترجمان و بعد تصویرگران بیشترین سهم را دارا هستند. بعد از کودکان و نوجوانان موضوعات زیر به ترتیب بیشترین سهم را دارند.

علوم کاربردی (۳۵۳۵ نفر)، ادبیات (۳۲۳۲ نفر)، علوم اجتماعی (۱۵۷۱ نفر)، علوم خالص (۱۳۴۳ نفر)، هنر (۹۶۹ نفر) و ...

۶. کتاب‌های زنان برحسب نوبت چاپ و سال انتشار

در این عرصه کتاب‌های تولید شده برحسب نوبت چاپ (اول، مجدد) و سال انتشار مورد بررسی قرار گرفته است. براساس این اطلاعات از ۱۸۴۹۵ عنوان کتاب در طول سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷، ۱۱۳۵۲ عنوان کتاب (۶۱/۳۸ درصد) چاپ اول و ۷۱۴۳ عنوان کتاب (۳۸/۶۲ درصد) چاپ مجدد است. بدین ترتیب، کتاب‌های چاپ اول ۱/۵ برابر کتاب‌های چاپ دوم هستند.

بیشترین درصد کتاب‌های چاپ اول متعلق به سال ۱۳۵۹ با ۹۰ درصد و سپس سال ۱۳۶۰ با ۸۹/۸۳ درصد است. این میزان به طور متناوب کاهش یافته و در سال ۱۳۶۶ به حداقل خود (۵۳/۲۸ درصد) می‌رسد. پس از آن تا سال ۱۳۷۷ کتاب‌های چاپ اول بین ۵۷/۶ و ۶۴/۸۲ درصد به طور متناوب در حال نوسان است. همچنین

توزیع فراوانی زنان پدیدآورنده برحسب نقش آنها در تولید کتاب و سال انتشار طی سالهای ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷

سال	مؤلفان		مترجمان		گردآورندگان		ویراستاران		تصویرگران		جمع
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۱۳۵۸	۳۷	۵۸/۷۳	۱۷	۲۶/۹۹	۶	۹/۵۲	-	-	۳	۴/۷۶	۶۳
۱۳۵۹	۴۵	۶۹/۲۳	۱۷	۲۶/۱۵	۲	۳/۰۸	-	-	۱	۱/۵۴	۶۵
۱۳۶۰	۳۹	۶۱/۹	۱۵	۲۳/۸۱	۱	۱/۵۹	۲	۳/۱۸	۶	۹/۵۲	۶۳
۱۳۶۱	۸۲	۴۴/۰۹	۷۸	۴۱/۹۳	۷	۳/۷۶	۵	۲/۶۹	۱۴	۷/۵۳	۱۸۶
۱۳۶۲	۱۲۳	۴۳/۴۶	۱۲۷	۴۴/۸۸	۶	۲/۱۲	۶	۲/۱۲	۲۱	۷/۴۲	۲۸۳
۱۳۶۳	۲۳۵	۵۱/۹۹	۱۶۶	۳۶/۷۳	۱۶	۳/۵۴	۱۰	۲/۲۱	۲۵	۵/۵۳	۴۵۲
۱۳۶۴	۱۹۱	۴۱/۷	۱۹۲	۴۱/۹۲	۲۲	۴/۸	۱۳	۲/۸۴	۴۰	۸/۷۳	۴۵۸
۱۳۶۵	۲۱۸	۴۷/۷	۱۵۰	۳۲/۸۲	۱۵	۳/۲۸	۱۹	۴/۱۶	۵۵	۱۲/۰۴	۴۵۷
۱۳۶۶	۲۲۵	۴۵	۱۵۶	۳۱/۲	۲۲	۴/۴	۳۱	۶/۲	۶۶	۱۳/۲	۵۰۰
۱۳۶۷	۱۶۵	۴۰/۱۵	۱۴۸	۳۶	۲۲	۵/۳۵	۳۱	۷/۵۵	۴۵	۱۰/۹۵	۴۱۱
۱۳۶۸	۳۳۲	۳۹/۱	۳۳۴	۳۹/۳۴	۵۵	۶/۴۸	۴۷	۵/۵۴	۸۱	۹/۵۴	۸۴۹
۱۳۶۹	۳۸۳	۳۶/۵۸	۴۲۷	۴۰/۷۸	۳۴	۳/۲۵	۸۳	۷/۹۳	۱۲۰	۱۱/۴۶	۱۰۴۷
۱۳۷۰	۴۴۱	۴۰/۷۹	۴۵۷	۴۲/۲۸	۴۷	۴/۳۵	۵۱	۴/۷۲	۸۵	۷/۸۶	۱۰۸۱
۱۳۷۱	۵۵۰	۴۳/۸۶	۴۸۷	۳۸/۸۴	۵۲	۴/۱۵	۱۰۰	۷/۹۷	۶۵	۵/۱۸	۱۲۵۴
۱۳۷۲	۵۴۲	۴۱/۳۱	۵۰۴	۳۸/۴۱	۳۵	۲/۶۷	۱۱۵	۸/۷۷	۱۱۶	۸/۸۴	۱۳۱۲
۱۳۷۳	۶۳۳	۴۰/۸۱	۶۴۷	۴۱/۷۲	۴۶	۲/۹۷	۱۱۹	۷/۶۷	۱۰۶	۶/۸۳	۱۵۵۱
۱۳۷۴	۷۷۱	۴۵/۸۶	۶۳۲	۳۷/۶	۶۵	۳/۸۷	۱۱۵	۶/۸۴	۹۸	۵/۸۳	۱۶۸۱
۱۳۷۵	۱۰۱۷	۴۳/۳۷	۸۵۹	۳۶/۶۳	۱۰۰	۴/۲۶	۲۱۷	۹/۲۵	۱۵۲	۶/۴۸	۲۳۴۵
۱۳۷۶	۱۳۹۱	۴۶/۲۹	۹۳۷	۳۱/۱۸	۱۳۳	۴/۴۳	۳۰۰	۹/۹۸	۲۴۴	۸/۱۲	۳۰۰۵
۱۳۷۷	۱۴۳۱	۴۲/۶۱	۹۹۸	۲۹/۷۲	۱۳۵	۴/۰۲	۵۰۶	۱۵/۰۷	۲۸۸	۸/۵۸	۳۳۵۸